

Datum	Diarienummer
2014-05-30	2014-2997

Till miljö- och hälsoskyddsnämndens
sammanträde den 25 juni 2014

Adressat: Kommunstyrelsen

Giftrika förskolor i Uppsala kommun

Förslag till beslut

Miljö- och hälsoskyddsnämnden beslutar

att som svar på kommunfullmäktiges uppdrag till barn- och ungdomsnämnden att i samverkan med miljö- och hälsoskyddsnämnden utreda hur arbetet för att minska exponering och risker med kemikalier på förskolorna i Uppsala kommun kan utvecklas till kommunstyrelsen översända utredningen Giftrika förskolor i Uppsala kommun – förslag till mål och åtgärder; samt

att för egen del besluta om utredningens förslag gällande mål och åtgärder, som riktas till miljö- och hälsoskyddsnämnden.

Sammanfattning

Barn- och ungdomsnämnden har fått kommunfullmäktiges uppdrag att i samverkan med miljö- och hälsoskyddsnämnden utreda hur arbete för att minska exponering och risker med kemikalier på förskolorna i Uppsala kommun skulle kunna utvecklas. Både nationella och kommunala mål har varit styrande i utredningen. Utredningen går längre än fullmäktiges uppdrag och föreslår mål och åtgärder för att förebygga och minska barns exponering av kemikalier, hormonstörande och allergiframkallande ämnen i förskolorna. Ansvariga för genomförandet nämns också. Förslagen till åtgärder rör områdena kunskap och kommunikation, inventering och utsortering, upphandling, inköp och byggande samt uppföljning och tillsyn. Nämnden föreslås godkänna utredningen. För egen del beslutar nämnden om de mål och åtgärder, som ligger inom nämndens verksamhetsansvar. Övriga mål och åtgärder föreslås kommunstyrelsen hantera inom ramen för arbetet med redan beslutade styrdokumentet.

Bakgrund

Kommunfullmäktigt beslutade 2013-01-28 att uppdra till barn- och ungdomsnämnden att i samverkan med miljö- och hälsoskyddsnämnden utreda hur arbete för att minska exponering och risker med kemikalier på förskolorna i Uppsala kommun skulle kunna utvecklas. Utredningen bilägges (bilaga 1).

Ärendet

Många barn vistas en stor del av sina tidiga levnadsår i förskolan. Att minska exponeringen i förskolan är därför en viktig åtgärd som behöver prioriteras.

Kommunfullmäktige har i januari 2014 beslutat om *Ekologiskt ramverk för program och planer, Klimat- och miljöprogrammet 2014-2023* samt *Upphandlingspolicy för Uppsala kommun*. Dessa program samt det nationella miljöarbetet innehåller mål som är styrande för utredningen *Giftfria förskolor i Uppsala kommun – förslag till mål och åtgärder*.

Regeringen påtalar i Kemikaliepropositionen att ett fortsatt starkt engagemang från kommunerna och landstingen i egenskap av exempelvis upphandlare, tillsynsmyndighet och förmedlare av information är en viktig del i arbetet med att nå miljökvalitetsmålet *Giftfri miljö* innefattande att minska barns exponering av kemikalier, hormonstörande och allergiframkallande ämnen.

Utredningen går längre än fullmäktiges uppdrag och anger tidsatta mål och åtgärder för att förebygga och minska barns exponering av kemikalier, hormonstörande och allergiframkallande ämnen i förskolorna. Ansvarig för genomförandet föreslås också.

Förslagen till mål och åtgärder rör områdena:

Information och kommunikation

- Kemikaliesamordnare med miljökompetens.
- Information om kommunens arbete för giftfria förskolor.
- Utbildning och information till ansvarig personal.
- Information till enskilda huvudmän vid start av nya förskolor.
- Information om risker med kemikalier, hormonstörande och allergiframkallande ämnen.

Inventering och utsortering

- Inventering av inventarier och material.
- Succesiv utsortering av inventarier och material.
- Direktiv för användning av begagnat material.

Upphandling, inköp och byggande

- Uppföljningsbara miljökrav vid all upphandling.
- Miljökompetens i arbetet med uppföljning av upphandling.

Uppföljning och tillsyn.

- Miljökompetens ingående i arbetet med uppföljning av upphandling, inköp och byggande.
- System för kontroll av miljökraven.

Styrdokumentet *Ekologiskt ramverk för program och planer, Klimat- och miljöprogrammet 2014-2023* samt *Upphandlingspolicy för Uppsala kommun* med

riktlinjer har beslutats av kommunfullmäktige *efter* det att beslutet fattats om utredning för hur man ska kunna göra förskolorna giftfria.

Eftersom de nämnda styrdokumenterna även styr frågor kring arbetet med att göra kommunens förskolor giftfria föreslås nämnden godkänna utredningen samt för egen del besluta om de mål och åtgärder, som ligger inom nämndens verksamhetsansvar. Övriga mål och åtgärder som berör arbetet för en giftfri förskola föreslås kommunstyrelsen hantera inom ramen för arbetet med de redan beslutade styrdokumenterna.

Utredningen anger att en systematisk uppföljning ska ske av mål och åtgärder av angiven ansvarig samt som en del av uppföljningen av kommunens miljö- och klimatprogram. I samband med uppföljningen kan målen och åtgärderna bli föremål för revidering.

Barn- och ungdomsnämnden har i sitt sammanträde den 12 juni hanterat frågan på samma sätt som miljö- och hälsoskyddsnämnden. Arbetet med utredningen har genomförts av kontoret för barn- ungdom och arbetsmarknad i samverkan med miljökontoret. Kontakt har under arbetets gång skett med kommunledningskontoret. Under våren har en workshop hållits där frågor för en giftfri förskola diskuterats. Medverkade gjorde förutom representanter från kontoret för barn- ungdom och arbetsmarknad samt miljökontoret även representanter från Vård och bildning, Teknik och service samt Uppsala kommun Skolfastigheter AB.

Bilaga: Giftfria förskolor i Uppsala kommun – förslag till mål och åtgärder

Handläggare
Astrid Nyström,
Kontoret för barn, ungdom och arbets-
marknad
Hannes Vidmark,
Miljökontoret

rev Datum
2014-06-17

Diarienummer
BUN-2014-0873
MHN-2014-2997

BILAGA 1

Giftfria förskolor i Uppsala kommun – förslag till mål och åtgärder

Postadress: Uppsala kommun, kontoret för barn, ungdom och arbetsmarknad, 753 75 Uppsala
Besöksadress: Stationsgatan 12 • Telefon: 018-727 87 00 (växel) • Fax: 018-727 86 50
E-post: barn-ungdom-arbetsmarknad@ uppsala.se

Postadress: Uppsala kommun, Miljökontoret, 753 75 Uppsala
Telefon: 018-727 40 00 (växel) • Fax: 018-727 43 14
E-post: miljokontoret@ uppsala.se

Innehållsförteckning

Inledning	3
Bakgrund	4
Syfte	4
Åtgärder	4
Kunskap och kommunikation	5
Kontroll och utsortering av inventarier och material	7
Upphandling och byggande	7
Tillsyn och uppföljning	8
Uppföljning och revidering	10
Bilaga	
Internationellt och nationellt arbete	11
Uppsala kommuns övergripande styrdokument och riktlinjer	14
Källor	17

Inledning

Barn riskerar att få i sig högre halter av kemikalier, i förhållandet till sin vikt, än vad vuxna får. Barn äter, dricker och andas mer än vuxna i förhållande till sin storlek. De mindre barnen utforskar världen krypande och de suger och tuggar på saker för att uppleva dem. Många leksaker och andra varor kan avge små mängder av kemikalier. Vissa kemikalier binds också till damm.

Under de senaste 50 åren har de sätt på vilka barn och ungdomar utsätts för kemikalier kraftigt förändrats. Exponeringen för vissa särskilt farliga kemikalier, till exempel bly, är betydligt lägre i dag men i stället utsätts barn och ungdomar för många fler kemikalier. Barn och ungdomar har i dag ett mycket större antal leksaker, kläder och andra varor som innehåller olika kemikalier än för 50 år sedan. Den samlade tillförseln av leksaker till det svenska samhället uppgick 2005 till ungefär 40 000 ton. Det motsvarar cirka 30 kilo leksaker per barn och år.

Den snabba omsättningen av varor bidrar också till att exponeringen blir högre. Normalt ger leksaker, elektronik och andra varor ifrån sig mindre mängder av kemikalier när de har använts en tid jämfört med när de är nya. Kläder som har tvättats flera gånger ger också ifrån sig mindre mängder kemikalier.

Barn och ungdomar är mer sårbara än vuxna för påverkan från kemikalier. Det finns flera skäl till detta. En rad olika hormonella system samspelar för att säkra en normal utveckling hos barnet och samspelet är mycket komplext. Särskilt känsligt för störningar är den snabba utvecklingen hos det ofödda barnet. Känsligheten för störningar fortsätter dock fram till och under hela puberteten, den period då barnet utvecklas till vuxen. Allvarliga skador kan därför uppstå vid exponering under fosterperioden, under den första levnadstiden och vidare upp i puberteten. Detta gäller speciellt skador på nerv-, reproduktions-, hormon- och immunsystemet. Data från de senaste åren talar även för en ökad cancerrisk senare i livet till följd av kemikalieexponering under fosterstadiet.

Den så kallade cocktaileffekten kan vara problematisk och oroar forskare världen över. Alltså vad som händer när ämnen från produkter, mat och inredning blandas i våra kroppar.§

För att minska barns exponering för kemikalier krävs ett långsiktigt arbete med ett brett spektrum av insatser nationellt, inom EU och internationellt.

Många barn vistas en stor del av sina tidiga levnadsår i förskolan. Att minska exponeringen i förskolan är därför en viktig åtgärd som behöver prioriteras. Uppsala kommun har inlett arbetet genom att besluta om nya styrdokument såsom *Ekologiskt ramverk*, *Miljö- och klimatprogram* och *Upphandlingspolicy*. I det här arbetet föreslås mer preciserade åtgärder för att minska kemikalier och andra hormonstörande samt allergiframkallande ämnen i förskolorna i kommunen.

Bakgrund

Kommunfullmäktige beslutade 2013-01-28 att uppdra till barn- och ungdomsnämnden att i samverkan med miljö- och hälsoskyddsnämnden utreda hur arbetet för att minska exponering och risker med kemikalier på förskolorna i Uppsala kommun skulle kunna utvecklas.

Syfte

Syftet med denna rapport är att visa vad de olika ansvariga nämnderna och styrelserna i kommunen behöver göra för att förebygga och minska barns exponering av kemikalier, hormonstörande samt allergiframkallande ämnen i förskolorna i Uppsala kommun och vad som måste göras för att uppfylla det regelverk som finns på nationell och lokal nivå.

Detta dokument är en nedbrytning av redan gällande mål. Dokumentet går längre än kommunfullmäktiges uppdrag och redovisar tidssatta mål och åtgärder, samt ansvarig för uppfyllandet. I det fortsatta arbetet krävs det att målen och åtgärderna preciseras och bryts ner ytterligare bland annat för att kunna följas upp.

Förslagen till mål och åtgärder är även ett led i att förbättra kvaliteten i förskoleverksamheten i samtliga förskolor i Uppsala kommun.

Åtgärder

Regeringen påtalar i Kemikaliepropositionen (Proposition 2013/14:39, På väg mot en giftfri vardag – plattform för kemikaliepolitiken.) att ett fortsatt starkt engagemang från kommunerna och landstingen i egenskap av exempelvis upphandlare, tillsynsmyndighet och förmedlare av information är en viktig del i arbetet med att nå miljökvalitetsmålet *Giftfri miljö* innefattande att minska barns exponering av kemikalier, hormonstörande samt allergiframkallande ämnen.

De av kommunfullmäktige i Uppsala kommun beslutade styrdokumenterna Ekologiskt ramverk samt Klimat- och klimatprogram liksom Upphandlingspolicy för Uppsala kommun och bolag med tillhörande riktlinjer tar avstamp i den nationella miljö- och kemikaliepolitiken. Dokumenten styr arbetet för kommunens berörda nämnder, styrelser och bolag gällande att bland annat minska exponering och risker med kemikalier vid förskolorna i Uppsala kommun.

Kemikalieinspektionens, Miljöstyrningsrådets, Naturskyddsföreningens samt BASTAS¹ inventeringar och sammanställningar ska vara stöd i detta arbete.

I Uppsala kommun ska satsningar göras på

- kunskap och kommunikation
- inventering och utsortering
- upphandling, inköp och byggande

¹ BASTA är ett svenskt system med syfte att fasa ut ämnen med farliga kemiska egenskaper från bygg- och anläggningsprodukter

- uppföljning och tillsyn

för att nå de nationella och kommunala målen.

Mycket av det arbete, som krävs för att uppfylla mål och åtgärder, som föreslås i denna utredning kan genomföras inom ramen för kommunens ordinarie budget.

Kunskap och kommunikation

Kunskap och information om gällande bestämmelser, regler och rekommendationer är viktig att sprida. Alla berörda måste få tillgång till nödvändig information för att arbetet med att minska exponering och risker med kemikalier på förskolorna ska vara möjligt att genomföra.

Kemikaliepropositionen pekar på att tillgången till information om farliga ämnen i varor behöver förbättras. Kemikalieinspektionen har fått regeringens uppdrag att ta fram och genomföra en *Handlingsplan för en giftfri vardag*. Kemikalieinspektionen, Konsumentverket och Naturvårdsverket har fått medel för att utveckla *konsumentinformation* på kemikalieområdet liksom Livsmedelsverket för *arbetet med livsmedel och kemikalier*.

I Uppsala kommuns *Ekologiska ramverk* nämns att kommunen har ett tydligt ansvar att tillhandahålla information och utbildning i avgörande samhällsutmaningar. Hållbarhetskommunikationen ska bedrivas integrerat med den ordinarie verksamheten, ske via etablerade rådgivningsfunktioner, via särskilda kommunikationsinsatser samt via partnerskap med andra aktörer i kommunen.

Både de nationella och lokala styrdokumenterna har högst ställda mål för att förbättra miljön och minska kemikalie- och giftspridning. Ska ett effektivt arbete kunna göras krävs satsningar på kunskap, information och rådgivning samt möjlighet till erfarenhetsutbyte inom kommunen. Exakt hur detta ska ske får utvecklas efter hand.

Mål, åtgärd	Kommentar	Ansvarig
Senast 2015-01-30 ska en kemikaliefunktion finnas utsedd i Uppsala kommun.	En samordnarfunktion ska finnas till hjälp för berörda inom den kommunala organisationen, kommunala bolag i deras arbete med att minska kemikalier, hormonstörande samt allergiframkallande ämnen i förskolorna.	Kommunstyrelsen.
Senast 2015-01-30 ska ett forum – en kemikaliegrupp – inrättas i Uppsala kommun.	Berörda ska ges möjlighet att diskutera frågeställningar, genomförande et cetera. Representeranter för enskilda huvudmän ska bjudas in att delta.	Kommunstyrelsen.

Mål, åtgärd	Kommentar	Ansvarig
Senast 2015-06-30 ska en plan finnas för utbildning av och information till ansvarig personal om riskerna med kemikalier, hormonstörande samt allergiframkallande ämnen samt hur dessa kan minskas i förskoleverksamheten. Planen ska ge förutsättningar för löpande utbildning.	Information ska, oavsett huvudman, löpande ges till personer med verksamhetsansvar samt driftansvar för lokaler där förskolor är inrymda Detta kan kommuniceras på informationsmöten och vid särskilda seminarier. Utbildningen och information kan ske i samarbete med/med stöd av kemikaliegruppen.	Barn- och ungdomsnämnden. Uppsala kommun Skolfastigheter AB.
Senast 2014-10-30 ska information ges till berörda om kommunens arbete med att minska kemikalier, hormonstörande samt allergiframkallande ämnen. Informationen ska även finnas tillgänglig på Uppsala kommuns hemsida.	Information om kommunens arbete med att minska kemikalier ska göras känt genom information av olika slag. Information ska även finnas tillgänglig på förskolor för vårdnadshavare och andra närstående. Arbetet kan ske i samarbetet med kemikaliesamordnaren.	Barn- och ungdomsnämnden.
Senast 2015-01-30 ska information vid start av nya förskolor finnas tillgänglig på Uppsala kommuns hemsida.	Information ska ges till enskilda huvudmän vid start av nya förskolor om kommunens inriktning för att förebygga och minska barns exponering av kemikalier, hormonstörande samt allergiframkallande ämnen såväl i lokalerna som i verksamheten.	Barn- och ungdomsnämnden.
Senast 2015-06-30 ska information om kemikalier, hormonstörande samt allergiframkallande ämnen finnas tillgänglig på Uppsala kommuns hemsida.	Information med länkar till var information och uppgifter om kemikalier kan hämtas ska finnas tillgänglig på Uppsala kommuns hemsida. Informationen ska uppdateras kontinuerligt för att alltid innehålla aktuella uppgifter. Informationen riktar sig både till huvudmannen, personalen och vårdnadshavare. Arbetet kan ske i samarbetet med kemikaliesamordnaren.	Miljö- och hälsoskyddsnämnden.

Kontroll och utsortering av inventarier och material

Förskolorna i Uppsala kommun ska använda inventarier och annan utrustning i samtliga lokaler samt livsmedel som är så fria från kända farliga kemikalier, hormonstörande samt allergiframkallande ämnen som möjligt.

Regeringen skriver i kemikalipropositionen att tempot för att fasa ut och ersätta fler särskilt farliga ämnen behöver öka. Naturskyddsföreningens "Checklistan som giftbantar förskolan" kan användas som hjälp i utfasningen.

Mål, åtgärd	Kommentar	Ansvarig
Senast 2015-01-30 ska inventering av lösa inventarier och material med avseende på giftiga kemikalier, hormonstörande samt allergiframkallande ämnen ha påbörjats. Inventeringen ska vara avslutad 2015-06-30.	Förskolorna, oavsett huvudman, i Uppsala kommun ska inventera alla inventarier och allt material, som används i verksamheten.	Barn- och ungdomsnämnden.
Senast 2015-01-30 ska en succesiv utsortering ha påbörjats av lösa inventarier och material, som innehåller farliga kemikalier, hormonstörande samt allergiframkallande.	Inventarier och material, som innehåller farliga kemikalier, hormonstörande samt allergiframkallande ska ersättas med inventarier och material utan dessa ämnen.	Barn- och ungdomsnämnden.
Senast 2015-06-30 ska tydliga direktiv för användning av begagnat material i förskoleverksamhet finnas framtaget.	Begagnade föremål som kan innehålla giftiga kemikalier, hormonstörande samt allergiframkallande ämnen ska inte användas i förskoleverksamheten.	Barn- och ungdomsnämnden.

Upphandling, inköp och byggande

Nya EU-regler om offentlig upphandling, kemikaliepropositionen, Klimat- och miljöprogrammet samt Upphandlingspolicy för Uppsala kommun ger ökade möjligheter att få bort kemikalier och andra giftiga ämnen i byggnader avsedda till förskolor och i det material som används i verksamheten.

Eftersom människor vistas en stor del av tiden inomhus kan emissioner från farliga ämnen från byggprodukter ge upphov till betydande exponering via inomhusmiljön. Barns sätt att

röra på sig och leka innebär också en större risk för exponering av farliga ämnen i golvmaterial.

Enligt miljö- och klimatprogrammet ska Miljöstyrningsrådets avancerade krav eller motsvarande följas med fokus på minskning/substitution/utfasning av miljö- och hälsofarliga ämnen senast år 2020. Miljöstyrningsrådet uppgår i det nationella upphandlingsstödet från och med 1 juli 2014. Kommunen ska därefter tillämpa bästa tillgängliga vägledningar för att ställa miljökrav utifrån kommunens målsättningar.

Eftersom barn är prioriterade i nationella styrdokument föreslås en tidigare tidpunkt här än i miljö- och klimatprogrammet.

Mål, åtgärd	Kommentarer	Ansvarig
Upphandlingsenheten ska förstärkas med en resurs som har särskilt ansvar för miljöfrågor i samtliga upphandlingar.	Miljökompetens behöver förstärkas i de delar av den kommunala organisationen som arbetar med upphandling. Kompetens bör finnas tillgänglig senast 2015-01-30. Kompetens kan samordnas med kemikaliefunktionen.	Kommunstyrelsen.
Senast 2015-06-30 Uppföljningsbara miljökrav ska finnas vid all upphandling, inköp, byggande och renovering till och av förskolor.	Vid upphandling, inköp och byggande som avser förskolor ska kommunen tillämpa bästa tillgängliga vägledningar för att ställa miljökrav. Vid renovering ska utfasning av giftiga kemikalier, hormonstörande samt allergiframkallande ämnen göras. En person med miljökompetens ska delta i arbetet.	Styrelser som upphandlar och gör inköp till förskoleverksamhet. Uppsala kommuns Skolfastigheter AB.

Tillsyn och uppföljning

I kemikaliepropositionen nämns att för att regelverket på kemikalieområdet ska få avsedd effekt krävs en stark och effektiv tillsyn.

Det Ekologiska ramverket för program och planer anger att Uppsala kommun ska arbeta integrerat med ekologisk hållbarhet. Alla nämnder och styrelser ska ta ett aktivt ansvar utifrån sitt verksamhetsansvar. Upphandlingar ska enligt Riktlinjer för upphandling analyseras utifrån deras möjlighet att bidra till miljönytta.

I Upphandlingspolicy för Uppsala kommun och bolag nämns att med höga målsättningar för innovativt tänkande och miljömässigt och socialt ansvarstagande innebär att kraven på kontroller under upphandlingsprocessen och att följa upp ingångna avtal ökar. Enligt upphandlingsreglerna och domar från EU-domstolen strider det mot framförallt likabehandlingsprincipen att inte genomföra uppföljningar. Uppföljningsarbetet behöver därför systematiseras och utvecklas. Policyn innebär även att kommunen och de kommunala bolagen har väl insatta kravställare.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden utför genom sitt kontor regelbundna tillsyner av förskolor. Förskolornas egenkontroll enligt miljöbalken kontrolleras och följs upp.

Mål, åtgärd	Kommentarer	Ansvarig
Senast 2016-01-30 ska miljökompetens ingå i arbetet med uppföljning av upphandling, byggande av och inköp till förskolor.	Ett systematiskt uppföljningsarbete av miljökrav i ingångna avtal gällande byggande av och inköp till förskolor ska ske.	Styrelser som upphandlar och gör inköp till förskoleverksamhet.
Senast 2015-01-30 ska miljö- och hälsoskyddsnämnden införa kontroller på att fungerande system finns, som säkerställer att lösa inventarier och material som innehåller farliga kemikalier, hormonstörande samt allergiframkallande ämnen inte används på förskolor.	Miljö- och hälsoskyddsnämndens tillsyn av förskolor ska kompletteras med kontroll att dessa system finns. Denna punkt omfattar inte byggmateriel och fasta installationer.	Miljö- och hälsoskyddsnämnden.
Senast 2015-01-30 ska egenkontroller enligt miljöbalken på förskolorna omfatta förekomsten av giftiga kemikalier, hormonstörande samt allergiframkallande ämnen.	De egenkontroller, som redan görs på förskolorna enligt miljöbalken förstärks. Punkten omfattar kemikalier, som till exempel rengöringsmedel och tvättmedel, men inte kemiska ämnen i varor som inventarier och material.	Miljö- och hälsoskyddsnämnden. Verksamhetsutövare.

Uppföljning och revidering

För att få ett tydligt genomslag av målen och åtgärderna i utredningen måste dessa följas upp. En systematisk uppföljning ska ske av angiven ansvarig samt som en del av uppföljningen av kommunens miljö- och klimatprogram.

I samband med uppföljningen kan målen och åtgärderna blir föremål för revidering.

Giftfria förskolor i Uppsala kommun – förslag till mål och åtgärder

Internationellt- och nationellt arbete

EU

Kemikaliereglerna är i hög grad harmoniserade inom EU, vilket innebär att utrymmet för nationella särregler är begränsat. Det betyder att huvudfokus för Sveriges insatser är att utveckla regelverket inom EU. Regeringen har bland annat påbörjat ett påverkansarbete som syftar till att särskilda kemikalieregler gällande textilier ska införas på EU-nivå. Regeringen anser också att Sverige bör verka för att bestämmelser om enskilda ämnen i EU:s kosmetikaförordning ses över regelbundet för att kunna anpassas till ny kunskap om risker.

Under hösten 2013 avslutades förhandlingar om ett nytt miljöhandlingsprogram för EU som gäller 2014-2020. Ett av målen är att EU:s medborgare ska skyddas mot miljö- och hälsorisker. Målet ska nås genom EU:s kemikalielagstiftning Reach (Registration, Evaluation, Authorisation and restriction of CHemicals, *översättning*; registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier) med mera.

Nya EU-regler om offentlig upphandling antogs i januari 2014 av Europaparlamentet. Dessa nya regler värderar i högre grad än tidigare miljöaspekter, sociala skäl och innovation.

Leksaker regleras i EU:s nya leksaksdirektiv. Inom EU rapporteras varje vecka om leksaker, som inte uppfyller EU:s krav och det är ett av de vanligaste skälen till att medlemsländerna gör anmälningar. Det kan handla om ftalater i plastdockor eller bly i andra leksaker.

Kemikalieproposition

I november 2013 överlämnade regeringen propositionen 2013/14:39 *På väg mot en giftfri vardag – plattform för kemikaliepolitiken*, kallad kemikaliepropositionen. I propositionen redovisar regeringen bland annat sin strategi för att nå miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö. Skyddet av barn och andra känsliga grupper är prioriterat. Insatser inom EU är centrala i regeringens strategi för en giftfri miljö.

Regeringens samlade strategi utgörs av åtta etappmål för farliga ämnen samt insatser som bidrar till att nå etappmålen. Etappmålen är:

1. Särskilt farliga ämnen
2. Kunskap om ämnens hälso- och miljöegenskaper
3. Information om farliga ämnen i varor
4. Utveckling och tillämpning av EU:s kemikalieregler
5. Effektivare kemikalietillsyn inom EU
6. Giftfria och resurseffektiva kretslopp

7. Minska barns exponering för farliga kemikalier
8. Ökad miljöhänsyn i EU:s läkemedelslagstiftning och internationellt

Insatserna avses bidra till att ekosystemen återhämtar sig, att människors hälsa utsätts för minimal negativ miljöpåverkan, att kretsloppen är resurseffektiva med lågt innehåll av farliga ämnen samt att konsumtionsmönstren för varor och tjänster orsakar så små miljöproblem som möjligt.

Regeringen säger att särskilt prioriterade varugrupper vid tillämpning och utveckling av styrmedel bör vara sådana produkter som människor kommer i kontakt med i vardagen, det vill säga byggprodukter och inredning, elektriska och elektroniska produkter, kläder och skor samt leksaker och andra produkter avsedda för barn samt varugrupper som används i stora volymer och som genererar mycket avfall. Livsmedel och dricksvatten tillhör de viktigaste exponeringsvägarna för ämnen, som kan skada människors hälsa.

De hälsorisker som barn utsätts för genom att de exponeras för kemikalier behöver minska kraftigt. Detta kan bland annat åstadkommas genom att vissa farliga ämnen fasas ut samt att regelverk och metodik för riskbedömning anpassas så att större hänsyn tas till barns särskilda känslighet.

Bristen på kunskap om kemiska ämnens miljö- och hälsoegenskaper nämner regeringen i propositionen som ett stort problem. Tillgången till information om farliga ämnen i varor behöver förbättras. Tempot för att fasa ut och ersätta fler särskilt farliga ämnen behöver dessutom öka. Även hormonstörande och kraftigt allergiframkallande ämnen bör, enligt propositionen räknas hit. Användningen av återvunnet material bör vara säkert ur hälso- och miljösynpunkt.

Regeringens etappmål om *information om farliga ämnen i varor* innebär bland annat att - regelverk eller överenskommelser inom EU eller internationellt ska tillämpas så att information om miljö- och hälsofarliga ämnen i varor är tillgänglig för alla berörda senast 2020 - reglerna ska införas stegvis för olika varugrupper och särskild hänsyn tas till barns hälsa i informationen.

Kemikalieinspektionen

Kemikalieinspektionen har på regeringens uppdrag tagit fram en handlingsplan för en giftfri vardag med fokus på att bättre skydda barnen - *Handlingsplan för en giftfri vardag 2011–2014. Skydda barnen bättre*. I handlingsplanen har Kemikalieinspektionen redovisat vilka åtgärder som behövs under åren 2011–2014 för att minska risken för att människor i sin vardag ska utsättas för farliga kemikalier. Fokus är på barn och ungdomar eftersom de ofta är mer sårbara än vuxna för påverkan från kemikalier.

För att förstärka Kemikalieinspektionens arbete med att genomföra handlingsplanen har regeringen utökat Kemikalieinspektionens anslag med 100 miljoner kronor under perioden 2011–2014. Med syfte att upprätthålla och stärka ambitionsnivån och insatserna på området föreslår regeringen i budgetpropositionen 2014 en fortsatt satsning på *Handlingsplanen för en giftfri vardag för perioden 2015–2020*. Ambitionen är att arbetet med att nå miljökvalitetsmålet

Giftfri miljö på så sätt ska stärkas och särskilt att riskerna för farliga kemikalier i vår vardagsmiljö ska minska. Ett särskilt fokus läggs på ämnen som är hormonstörande samt allergiframkallande.

Kemikalieinspektionen och andra berörda myndigheter har på regeringens uppdrag inlett dialoger med företag och branschföreträdare inom områdena textil, kosmetika och leksaker. Syftet med dialogen är att få företagen att byta ut farliga ämnen.

Kemikalieinspektionen ska löpande under uppdragets längd analysera och föreslå förändringar i relevant lagstiftning och konventioner i syfte att stärka regleringen av kemikalier. De fortsatta insatserna inom ramen för handlingsplanen för en giftfri vardag utgör en viktig del av den samlade strategin för att nå miljö kvalitetsmålet.

Miljöstyrningsrådet

På uppdrag av Kemikalieinspektionen har AB Svenska Miljöstyrningsrådet tagit fram en förstudierapport – Giftfri förskola – Leka, Äta, Sova - som ska ligga till grund för att utveckla miljökrav vid upphandling av material till förskolor med start under 2014. Här ingår exempelvis hobby- och lekmaterial, madrasser, kuddar, förskolemöbler och textilier samt köksgeråd, muggar, glas, tallrikar.

Miljöstyrningsrådet ska hjälpa kommuner att upphandla giftfria produkter till förskolan bland annat genom att skapa en guide till inköp och upphandling av giftfria produkter. Miljöstyrningsrådets upphandlingsverksamhet kommer från och med den 1 juli 2014 att gå över i Konkurrensverket (KKV). Hur det påverkar arbetet guide för upphandling till förskola är i dag inte klart.

Byggsektorn

Byggsektorn står för omkring 40 procent av den totala material- och energianvändningen i Sverige och branschen använder ungefär 50 000 olika byggprodukter. Regeringen föreslår i propositionen att det bör undersökas om det finns förutsättningar för att införa ett nationellt system för dokumentation av farliga ämnen i byggnader.

Information om farliga ämnen i byggnader skulle också kunna användas för att spåra eventuella problem i inomhusmiljön, som kan kopplas till kemiska ämnen i byggprodukter eller andra byggnads relaterade miljö- eller hälsoproblem och minska kostnader vid åtgärder.

Eftersom människor vistas en stor del av tiden inomhus kan emissioner från farliga ämnen från byggprodukter ge upphov till betydande exponering via inomhusmiljön. Barns sätt att röra på sig och leka innebär också en större risk för exponering av farliga ämnen i golvmaterial.

BASTA är ett svenskt system med syfte att fasa ut ämnen med farliga kemiska egenskaper från bygg- och anläggningsprodukter och bidra till Sveriges nationella miljö kvalitetsmål *Gift-*

fri miljö. BASTA är branschens enda oberoende miljöbedömningsystem för bygg- och anläggningsprodukter.

Kretsloppsrådet har utvecklat byggvarudeklarationen med målen att fasa ut farliga ämnen och säkerställa en god inomhusmiljö. En stor del av den information, som bör föras in i det nationella systemet för dokumentation finns därför redan i dag tillgänglig under byggprocessen. Eftersom den inte samlas och dokumenteras är det dock som regel inte möjligt att gå tillbaka till denna information under byggnadens livslängd eller vid rivning.

Naturskyddsföreningen

Naturskyddsföreningen har inventerat förskolor och har i rapporten *Giftfria barn leka bäst (2013)* kunnat konstatera att många material, som är kända för att läcka skadliga kemikalier är vanliga på många förskolor. Det handlar bland annat om leksaker av mjukplast, gammal elektronik som används som leksaker, förkläden av PVC och mat från metallkonserver.

De områden som omfattas av inventeringen är:

- Byggnaden invändigt; material i golv och väggar
- Inredningen; belysning, möbler, textilier
- Leksaker; nya/gamla leksaker, måla/pyssla (material), övrigt (utklädningsföremål, elektronik, begagnade leksaker)
- Mat och äta; maten (ekologisk, förpackningar), laga/äta (till exempel redskap i plast, uppvärmning i plast, teflonstekpannor)
- Hygien
- Städning och rengöring; städrutiner, rengöring (typ av produkter)
- Elektronik; datorer, musikspelare m.m.
- Ute; skyddsprodukter, utrustning ute

Naturskyddsföreningen arbetar med nästa del av rapporten *Giftfria barn leka bäst* - konkreta handlingsplaner på kort och lång sikt för kommuner och förskolor.

Uppsala kommuns övergripande styrdokument

Kommunala dokument, beslutade av kommunfullmäktige i Uppsala kommun och styrande för möjligheten att förebygga och minska barns exponering av kemikalier, hormonstörande samt allergiframkallande ämnen i förskolorna i Uppsala kommun är:

- *Hållbarhetspolicyn - Uppsalaborna lever hälsosamt och klimatsmar* (kommunfullmäktige 2008)
- *IVE 2014-2017 - Uppsala har ett långsiktigt och hållbart perspektiv och bygger med låg miljö- och klimatbelastning* (kommunfullmäktige 2013)
- *Ekologiskt ramverk samt Klimat- och miljöprogram 2014-2023* (kommunfullmäktige 2014)

- *Upphandlingspolicy för Uppsala kommun med bolag* (kommunfullmäktige 2014) samt riktlinjer.

Ekologiskt ramverk

Ekologiskt ramverk för program och planer är en precisering av policyn för hållbar utveckling. Uppsala kommun ska bidra till en positiv utveckling genom bland annat genom att välja giftfria och förnybara material. En av de övergripande prioriteringarna är: Giftfritt samhälle där hälsa och miljö går hand i hand.

Bakgrunden till Ramverket är bland annat Generationsmålet för svensk miljöpolitik, som innebär att förutsättningarna för att lösa miljöproblem ska nås inom en generation samt nå de 16 svenska miljö kvalitetsmålen.

Klimat- och miljöprogram

Klimat- och miljöprogrammet 2014-2023 innehåller bland annat det långsiktiga delmålet *Giftfri miljö*. Förekomsten av ämnen i inomhus- och utomhusmiljön som har skapats i eller utvunnit av samhället ska inte hota människors hälsa eller den biologiska mångfalden.

Att minska risker och exponering kring kemikalier är en av vår tids största globala och lokala miljöutmaningar. Ämnen med farliga egenskaper finns på platser där de inte hör hemma - i människors kroppar, växter, djur, hav, sjöar och marker. Barn är särskilt utsatta och känsliga. Som kommun ska vi arbeta med en hög ambitionsnivå och med en palett av åtgärder för att öka medvetenhet, försiktighet och minska användningen av farliga kemikalier i vårt samhälle.

Klimat- och miljöprogrammet innehåller åtta delmål. Nummer fem, sex och sju berör förskolan som verksamhet och dess lokaler.

- *Hållbar upphandling för en giftfri miljö*
- *100 procent ekologiska livsmedel 2023*
- *Öka det hållbara byggandet och förvaltandet*

Målet *Hållbar upphandling för en giftfri miljö* innefattar delmålet *All upphandling av varor, tjänster och entreprenader ska senast år 2020 följa Miljöstyrningsrådets avancerade krav eller motsvarande med fokus på minskning, substitution och eller utfasning av miljö- och hälsofarliga ämnen*. Målet är tätt sammankopplat och genomförs i samverkan med inriktningen i Uppsala kommuns upphandlingspolicy samt tillhörande riktlinjer. Ett särskilt fokus riktas mot åtgärder som kan minska barn och ungas exponering.

Målet *100 procent ekologiska livsmedel 2023* innefattar delmålet *Ekologiskt producerade livsmedel i verksamheter finansierad av Uppsala uppgår till 100 procent år 2023*. Delmålet innebär att vid nästa upphandling inom respektive verksamhet och område, från livsmedel och färdiga rätter till fikabröd, ska enbart ekologiska livsmedel efterfrågas. Genom att ändra målfokus, från att stegvis öka, till 100 procent, ges förutsättningar som förenklar måluppfyllelsen.

Upphandlingspolicy för Uppsala kommun

Av *Upphandlingspolicy för Uppsala kommun* framgår att Uppsala kommun medverkar till en långsiktigt hållbar utveckling genom ansvarsfulla och medvetna upphandlingar (hållbar upphandling). Upphandlingsarbetet används strategiskt för att bidra till bland annat miljö- och klimatdriven affärsutveckling av varor och tjänster.

Tillsammans med sina leverantörer tar kommunen ett samhällsansvar. Leverantörer av så väl varor som tjänster och byggtreprenader bidrar till att kommunens miljö- och klimat mål kan uppnås. De varor som levereras till kommunen har högsta möjliga miljöprestanda. Uppsala kommun främjar innovationer för att möta framtida utmaningar inom bland annat miljö och ställer krav på långsiktigt hållbara lösningar.

Riktlinjer för upphandling,

Kommunstyrelsen har i februari 2014 fastställt *Riktlinjer för upphandling i Uppsala kommun*, som konkretiserar Upphandlingspolicyn. För de kommunala bolagen och stiftelserna finns motsvarande information upprättade av varje bolag/stiftelse.

Riktlinjerna innebär bland annat att miljökrav samt etiska och sociala krav ska ställas vid samtliga upphandlingar av varor, tjänster och byggtreprenader där så är möjligt och relevant.

Krav på miljöhänsyn och etiska hänsyn vid upphandlingar ska användas där det fungerar som ett medel för att minska eller förebygga miljöpåverkan, främja en giftfri miljö, ha högsta möjliga respekt för djurvälstånd eller främjar miljöanpassade lösningar.

Livsmedel som levereras till kommunen ska vara ekologiskt producerade i enlighet med kommunens målsättning och så långt det är möjligt vara producerade i enlighet med högt ställda krav avseende djurvälstånd och etiska hänsyn.

Hur upphandlingen genomförs påverkar möjligheterna att ta miljöhänsyn. En bedömning ska alltid göras av de olika upphandlingsförfaranden eller de utvärderingsmodeller finns att tillämpa enligt Lagen om offentlig upphandling varvid den metod väljs som ger bäst möjlighet till att ta miljöhänsyn.

Ett system för uppföljning av miljökrav saknas idag och behöver införas.

Källor:

BASTA, byggbranschens vetenskapligt baserade bedömningssystem med information om bygg- och anläggningsprodukter.
<http://www.bastaonline.se/>

Kemikaliepropositionen. Regeringens proposition 2013/14:39, På väg mot en giftfri vardag – plattform för kemikaliepolitiken.
<http://www.regeringen.se/sb/d/18121/a/228000>

Kemikalieinspektionen.
<http://www.kemi.se/>

Miljöstylningsrådet: Giftfri förskola – Leka, Äta, Sova. Rapport 2013:2
<http://www.msr.se/sv/>

Ekologiskt ramverk samt Miljö- och klimatprogram för Uppsala kommun (kommunfullmäktige, 2014).
<http://www.uppsala.se/sv/Kommunpolitik/Styrdokument/>

Upphandlingspolicy för Uppsala kommun med bolag samt Riktlinjer för upphandling i Uppsala kommun (kommunfullmäktige, 2014).
<http://www.uppsala.se/sv/Kommunpolitik/Styrdokument/>